

Пасик Л. А.,

Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк

АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ PARTNERWAHL У СФЕРІ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ

Статтю присвячено дослідженню концепту PARTNERWAHL у його взаємозв'язку з концептом FAMILIE, проаналізовано засоби об'єктивації даних концептів на матеріалі творів Теодора Фонтане та виявлено характерні ознаки концепту PARTNERWAHL.

Ключові слова: концепт, об'єктивація, характерні ознаки, вибір партнера, критерій.

The article deals with the research of the concept PARTNERCHOICE in its interrelation with the concept FAMILY. The means of the objectification of these concepts on the material of the works by Theodore Fontane are characterized and the specific features of the concept PARTNERCHOICE are revealed.

Key words: concept, objectification, specific features, partnerchoice, criterion.

Сучасний етап лінгвістичних досліджень характеризується зверненням до культурно значимих концептів як до “основної ланки культури в ментальному світі людини [6, с. 43]”, які відображають національну свідомість народу. Концепт – це точка перетину між світом культури і світом індивідуальних смислів, це – “згусток культури у свідомості людини і те, за допомогою чого людина сама входить в культуру” [6, с. 43]. Прихильники цієї традиції визначають концепт як такий, що локалізується у свідомості, проте в центрі уваги при цьому є національно-культурна специфіка, тобто, як вважає С. Г. Воркачов, “етнокультурна маркованість” [1, с. 8]. На думку Н. В. Телії, “концепт – це завжди знання, котре структурується у фрейм, а це значить, що він відображає не просто суттєві ознаки об'єкта, а й усі ті, які в даному мовному колективі заповнюються знанням про сутність. Отже, звідси висновок, що концепт повинен отримати культурно-національну приписку” [7, с. 96].

Мета даної статті полягає у виявленні характерних ознак мікроконцепту PARTNERWAHL через призму макроконцепту FAMILIE, що передбачає розв'язання наступних **завдань**:

- виявити засоби об'єктивації даних концептів;
- з'ясувати характерні ознаки концепту PARTNERWAHL.

Об'єктом дослідження виступають мовні засоби об'єктивації макроконцепту FAMILIE та мікроконцепту PARTNERWAHL у німецькомовній картині світу, **предметом** – інформативність вилучених мовних одиниць щодо характерних ознак мікроконцепту PARTNERWAHL та особливостей його взаємодії з макроконцептом FAMILIE.

Матеріалом дослідження є твори Теодора Фонтане “Еффі Бріст” та “Пані Дженні Трайбель”.

Сім’я та сімейний устрій, а також вибір партнера для шлюбу як передумова заснування сім’ї завжди були та залишаються дуже важливою частиною культури народу, поза межами якої неможливо уявити його культурно-історичний образ взагалі, тобто дані концепти належать до ключових концептів у суспільстві та у німецькомовній картині світу зокрема, що й зумовило **актуальність** даної статті.

На протязі віків сім’я – це основоположна ланка суспільного устрою. З моменту народження кожної дитини, незалежно від того, хто вона – українець чи німець, англієць чи китасць, – потрібна сім’я, передусім як структура, котра формує її та адаптує до майбутнього самостійного життя і діяльності. У сім’ї засвоюються основні соціальні знання, дитина набуває тут різних вмінь та навиків, саме в ній закладаються підвалини певних цінностей та ідеали, формуються звичаї та традиції – тобто, відбувається соціалізація людини.

Проте бачення сім’ї та її розуміння досить значно змінилося в усьому світі та в Німеччині зокрема, особливо помітним це стало в наш час, коли відбуваються процеси емансипації сучасної жінки та йдеться про гендерну рівність. Якщо раніше на створення сім’ї могли повністю впливати батьки, то тепер цей процес відбувається зовсім інакше. Саме тут йдеться про вибір партнера для шлюбу. Концепт PARTNERWAHL є невід’ємною складовою макроконцепту FAMILIE. На нашу думку він хоч і не належить до ядра чи приядерної зони, а розташований на периферії, проте відіграє неабияку роль у формуванні сім’ї.

Вважається, що найбільш типовим іменем концепту є іменник [5]. Проте концепт PARTNERWAHL, на нашу думку, має два способи позначення: процедурний та декларативний. У декларативному сприйнятті він іменується лексемою *Partnerwahl*, у процедурному – словосполученням дієслова та іменника – *Partner wählen*.

В електронній енциклопедії Вікіпедія значення лексеми *Partnerwahl* трактується так: *Die Partnerwahl ist der Vorgang für eine kürzere oder langfristige Zeitdauer einen Beziehungspartner zu bestimmen. Beim Prozess der Partnerwahl spielen unterschiedliche Faktoren eine Rolle. Menschen treffen ihre Wahl für oder gegen einen Partner nicht allein auf Basis sexueller Anziehungskraft, sondern auch aufgrund von lebensplanerischen Erwägungen, Gefühlen, Erfahrungen* [13]... Тобто, якщо взяти до уваги той факт, що людина вибирає партнера для створення сім’ї, то це звичайно, в ідеалі, на тривалий період. Через те синонімічний ряд до лексеми *Partner* можна розділити на дві групи:

1) *Ehefrau, Ehemann, Frau, Lebenspartner, Lebenspartnerin, Mann; (geh.): Erwählter, Erwählte, Verehrter, Verehrte; (ugs.): (salopp): Alter, Alte* – значення цих слів якраз підтверджують розуміння того, що сім’я – це

не просто так, а це союз, який людина заключає на все життя, тобто її традиційне розуміння [9, с. 661];

2) *Freund, Freundin, Lebensabschnittsbegleiter, Lebensabschnittsbegleiterin, Lebensabschnittsgefährte, Lebensabschnittsgefährtin, Lebenskamerad, Lebenskameradin, (ugs., oft scherzh.): Lebensabschnittspartner, Lebensabschnittspartnerin; Kerl, Typ* – ці лексеми засвідчують появу змін у сфері сім'ї [9, с. 661].

В інших джерелах подаються ще такі синоніми: *bessere Hälfte (ugs.), Ehehälfte, Flamme (ugs.), Geliebter, Herzblatt. Herzbube (ugs.), Liebhaber, Liebling (ugs.), Liebster, Schatz (ugs.), fester Freund* [16].

Тобто партнером може бути як чоловік, так і жінка, і в залежності від того, хто здійснює вибір, номінативне поле мікроконцепту PARTNERWAHL може наповнюватися новими лексичними одиницями. Звичайно відомим є той факт, що чоловіки у процесі вибору завжди займають вигіднішу позицію, тому що вони мають можливість вибирати серед тих, хто їм до вподоби або просто шукати ту, котра буде відповідати усім поставленим критеріям, а жінки ж мусять вибирати серед тих, хто їм симпатизує чи проявляє до них певні знаки уваги. Важливим фактом є мотивація у виборі партнера, тобто з якою метою одна людина шукає іншу. Це може бути і створення сім'ї/одруження, спільні інтереси, приємне проведення вільного часу, інтимні стосунки, ділові стосунки та ін. У нашому дослідженні ми зосередимося лише на сфері сімейних стосунків, так як ми вважаємо, що мікроконцепт PARTNERWAHL з нею тісно пов'язаний. Мікроконцепт PARTNERWAHL, на нашу думку, можна віднести до біосоціальних концептів, оскільки йдеться про взаємовідносини людей: чоловік-жінка, чоловік-чоловік, жінка-жінка [4, с. 114-123], а сім'я якраз і є тією ланкою, де людські стосунки відіграють надзвичайно важливу роль.

Концепт FAMILIE в німецькій мові представлений широким лексико-семантичним полем слів, котрі містять сему "Lebensgemeinschaft", наприклад, *die Familie, die Gemeinschaft, die Sippe, die Verwandtschaft; der Anhang, der Clan, der Familienkreis; das Haus, das Geschlecht, das Ehepaar; die Leute, die Familienmitglieder, die Meinen, Deinen, Seinen, Unsrigen* [2, с. 63]. Номінативним ядром концепту FAMILIE є іменник *die Familie*.

У Німецькому універсальному тлумачному словнику під редакцією Дудена подано такі значення слова *Familie*:

Familie, die; -, -n [lat. familia, eigtl. = Gesinde, Kollektivbildung zu: famulus, Famulus]:

1. a) *aus einem Elternpaar od. einem Elternteil u. mindestens einem Kind bestehende [Lebens] gemeinschaft;*

b) *Gruppe aller miteinander [bluts] verwandten Personen; Sippe.*

2. (Biol.) *systematische Einheit, Kategorie, in der näher miteinander verwandte Gattungen tierischer oder pflanzlicher Lebewesen zusammengefasst sind.*

3. *Gesamtheit, Serie von ähnlich gebauten technischen Geräten [eines Herstellers] mit gleichem od. verwandtem System* [8, с. 518].

Для нашого дослідження важливим є перший пункт. Отже, як бачимо, слово *Familie* походить від латинського “*familia*“, а воно в свою чергу – від латинського *famulus* – слуга, і означає колективну спільноту, до якої належали і слуги. В патріархальному устрої це сприймалося як визначення усіх домашніх під чітким керівництвом батька як глави сім’ї, при цьому очевидним є той факт, що статус дружини та дітей прирівнювався до статусу слуг та рабів. До XVII ст. слово *Familie* у мові не вживалося, замість нього побутував вислів *Weib und Kind*, назва сім’ї з точки зору мужчини, або загальне слово *Haus*. Згодом відбулося звуження значення слова *Familie*, тобто до неї вже не належать слуги та раби, а тільки кровні родичі [14]. В етимологічному словнику під редакцією Кьоблера дається таке тлумачення сім’ї: *Familie – Kreis der durch Ehe und Verwandtschaft und Schwägerschaft verbundenen Personen, insbesondere die Ehegatten und ihre Kinder, A. 15. Jh. (Lübeck 1409), allgemeiner 16. Jh. (1546) Lw. lat. Familia – Gesinde, Hausgenossenschaft, Gemeinschaft der Verwandten, zu lat. famulus – Diener, 17. Jh. Deutsche Endung e* [15].

А в Німецькому словнику Якоба та Вільгельма Грімма зустрічаються такі приклади: ...*dies ist meine familie, hier ist meine ganze familie, hier ist mein ganzes haus, hier sind alle meine leute, die meinigen, meine lieben oder trauten, frau und kinder, auch die dienstboten, wofür leute zumal haftet* [12].

Отже, можна стверджувати, що у слові *Familie* закладено більш нерівноправний статус жінки та дітей порівняно з чоловіком, який довгий час вважався главою сім’ї, на відміну від сучасності, де жінка теж може посідати це місце або, принаймні, обидва партнери є рівноправними.

Важливим фактором є те, чи здійснює індивідуум процес вибору партнера самостійно і добровільно, чи під впливом інших людей. Якщо прослідкувати за тим, як обирали собі наречену чи нареченого в різні епохи, то очевидним стає, що й тут не все так просто. По-перше, з часом змінилися погляди щодо критеріїв відбору можливих претендентів чи претенденток, по-друге – раніше вирішальним було слово батьків, особливо, коли це стосувалося дівчат.

Свідченням цього може бути роман Теодора Фонтане “Еффі Бріст”. Юна Еффі виходить заміж за барона Інштеттена за рекомендацією своєї мами, тобто цілком погоджується з її баченням сім’ї, не усвідомлюючи того, в яку пастку вона через це потрапляє.

Дуже цікавою є розмова Еффі з її подругами про колишнього друга своєї мами. Героїня каже: “...*er ist Landrat, gute Figur und sehr männlich*“. На що Герта відповіла: “*Das ist die Hauptsache*“, а Еффі ще раз підтвердила: “*Freilich ist das die Hauptsache, <Weiber weiblich, Männer männlich>*” [10, с. 8]. Тобто, як бачимо, для молодих дівчат важ-

ливими тут є не тільки статус, а передусім краса та чоловіча мужність. Далі Еффі описує свою маму, де ще раз підтверджує, що партнер повинен бути гарним: "*Sie ist doch eigentlich eine schöne Frau... Wenn ich ein junger Leutnant wäre, so würd' ich mich in die Mama verlieben*" [10, с. 10]. "Але, незважаючи на те, що мама і барон Інштеттен мали гарну вроду і кохали одне одного, їхня доля склалася по-іншому, тобто, як оповідає автор, була "*...Liebesgeschichte mit Held und Heldin, und zuletzt mit Entsagung*" [10, с. 8]. Виникає питання: що ж тоді відіграло вирішальну роль? А все досить просто – її коханий був ще занадто молодий і недостатньо заможний, щоб за нього виходити заміж, проте з'явився майбутній тато Еффі, котрий вже мав певний статус у суспільстві, мав солідне майно і мама, не роздумуючи довго, погоджується стати його дружиною: "*Er (Innsetten) war ja noch viel zu jung, und als mein Papa sich einfand, der schon Ritterschaftsrat war und Hohen-Cremmen hatte, da war kein langes Besinnen mehr, und sie nahm ihn und wurde Frau von Briest...*" [10, с. 10] "Тобто статус та статки перемогли над коханням.

Така ж ситуація повторюється і з дочкою пані Бріст. Мама повідомляє їй: "*... Ich muss dir nämlich sagen, Effi, dass Baron Innsetten eben um deine Hand angehalten hat.*"

"*Um meine Hand angehalten? Und im Ernst?*"

"*es ist keine Sache, um einen Scherz daraus zu machen. Du hast ihn vorgestern gesehen, und ich glaube, er hat dir auch gut gefallen. Er ist freilich älter als du, was alles in allem ein Glück ist, dazu ein Mann von Charakter, von Stellung und guten Sitten, und wenn du nicht "nein" sagst, was ich mir von meiner klugen Effi kaum denken kann, so stehst du mit zwanzig Jahren da, wo andere mit vierzig stehen. Du wirst deine Mam Familie a weit überholen*" [10, с. 16]. Героїня бачила свого майбутнього чоловіка лише один раз, але вона згідна із матір'ю, оскільки в ті часи саме так відбувався процес вибору партнера. Юна леді не усвідомлює цілком всю глибину цього питання, вона вже зовсім по-іншому дивиться на свого майбутнього обранця і майже повністю повторює слова своєї неньки в розмові з Гертою: "*Ja, das hast du. Mir ist aber so bange dabei. Ist es denn auch der Richtige?*" На її запитання Еффі відповідає: "*Gewiss ist es der Richtige. Das verstehst du nicht, Hertha. Jeder ist der Richtige. Natürlich muss er von Adel sein und eine Stellung haben und gut aussehen.*" [10, с. 18] Ще один нюанс до цієї історії додає дружина пастора, котра наголошує: "*Wenn's die Mutter nicht sein konnte, muss es die Tochter sein. Das kennt man. Alte Familien halten immer zusammen, und wo was ist, kommt was dazu*" [10, с. 18]

Дуже яскравий приклад такого ж ставлення до вибору майбутнього партнера Теодор Фонтане вдало зобразив у своєму іншому романі "Frau Jenny Treibel". Передусім слід звернути увагу на те, як вийшла заміж головна героїня твору – пані Дженні Трайбель. У неї був закоханий професор

Вілібальд Шмідт, котрий вважав, що їхні почуття були взаємними, і після розмови з Дженні думав, що вони вже таємно заручені: “...*das war so unsere stille Verlobung, ganz still, aber doch immerhin eine Verlobung...*” “Але, коли він вже хотів офіційно заручитися з Дженні, то раптом відчув, що вона дуже змінилася. “...*Als ich nun aber kam, um die Verlobung perfekt zu machen, da hielt sie mich hin, war abwechselnd vertraulich und dann wieder fremd...*” [11, с. 73] “Вілібальд зрозумів, що тут не обійшлося без втручання її матері: “*Ach, ihre Mutter, die gute Frau Bürstenbinder, die das Püppchen im Apfelsinenladen immer so hübsch herauszuputzen wusste, sie hat in ihrer Weiberklugheit damals ganz richtig gerechnet. Nun ist das Püppchen eine Kommerzienrätin und kann sich alles gönnen...*” [11, с. 13] “Завершилося все тим, що лялечка Дженні вийшла за комерційного радника. І, коли племінник Марсель, який був закоханий у дочку професора Шмідта Корінну, розказав про наміри своєї кузини її батькові: “*Alles ist Berechnung: sie will den Leopold heiraten. Corinna hat es sich in den Kopf gesetzt und wird es durchführen. ... Sie will Leopold Treibels Frau werden ...*” [11, с. 71]”, Вілібальд навіть ні на хвилику не сумнівається в тому, що його донька не стане дружиною Леопольда, молодшого сина родини Трайбелів, оскільки вирішальну роль тут відіграє пані Трайбель:

“*Und wenn es ernstlich gemeint ist – ... – so nützt ihr dieser Ernst nichts, gar nichts, und es wird doch nichts draus... Denn zum Heiraten gehören zwei*”.

“*Gewiss, Onkel. Aber Leopold will womöglich noch mehr als Corinna...*”

“*Was gar keine Bedeutung hat. ... die Kommerzienrätin will nicht*” [11, с. 72]”. І, як бачимо, він цілком правий. Свідченням цього є розмова пані Трайбель зі своїм чоловіком про майбутнє їх молодшого сина. Вони знають його позитивні і негативні риси характеру і саме тому їм краще видно, особливо матері, якою повинна бути нова невістка.

Тобто, очевидним є той факт, що в Німеччині у XIX столітті, яке зображене у творах Теодора Фонтане, важливими критеріями вибору партнера були: 1) рекомендація батьків; 2) зв'язок між сім'ями (*Alte Familien halten immer zusammen*); 3) соціальний статус (*muss er von Adel sein*); 4) матеріальне становище (*muss er ... eine Stellung haben*); 5) зовнішність (як додатковий параметр) (*muss er ... gut aussehen*), оскільки молоді люди бачилися до одруження інколи один раз або декілька разів; а 6) вік партнера взагалі дуже часто навіть не згадувався; при чому батьки вибирали пару не тільки для доньки, а й для сина, а діти починали досить часто думати і говорити словами своїх наставників, у чому й полягала вся трагічність такого вибору, оскільки кожен повинен прожити життя по-своєму, а не так, як це зробили батьки.

Значно меншу роль став відігравати соціальний статус майбутнього партнера в наш час, що буде розглядатися у нашому подальшому дослідженні.

Література:

1. Воркачов С. Г. “Из истории слов”: лингвокультурный концепт. [Текст] / С. Г. Воркачов // Новое в когнитивной лингвистике: материалы I межд. научн. конф. “Изменяющаяся Россия: новые парадигмы и новые решения в лингвистике”, 29-31 авг. 2006 г. – Кемерово: КемГУ, 2006. – С. 3-14.
2. Горбель Н. В. Лексико-семантическая группа “брак / Ehe” в социокультурном аспекте / Н. В. Горбель // Актуальные проблемы лингвистики и лингводидактики. – Вып. 2. – Красноярск, 1999. – С. 47-59.
3. Гуняшова Г. А. Концепт FAMILIE в немецкой языковой картине мира (на материале текстов нормативного и публицистического дискурсов) [Текст]: диссерт. на соискание ученой степени канд. филол. наук: 10.02.04 / Гуняшова Галина Анатольевна. Кемерово, 2007. – 251 с.
4. Приходько А. М. Языковое картирование мира в паттерне “концептосфера – концептополе – концептосистема” [Текст] / А. М. Приходько // Новое в когнитивной лингвистике: материалы I межд. научн. конф. “Изменяющаяся Россия: новые парадигмы и новые решения в лингвистике”, 29-31 авг. 2006 г. – Кемерово: КемГУ, 2006. – С. 114-125.
5. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с. – ISBN 966-685-189-X.
6. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры: Изд. 3-е, испр. и доп. – М.: Академический Проект, 2004. – 992 с. – ISBN 5-8291-0388-5.
7. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Школа “ЯПК”, 1996. – 286 с. – ISBN 5-88766-047-3.
8. Duden. Deutsches Universalwörterbuch, 5., überarb. Aufl.- Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG, Mannheim, 2003. – 1892 S. – ISBN 3-411-05505-7.
9. Duden. Band 8. Das Synonymwörterbuch. Ein Wörterbuch sinnverwandter Wörter, 4. Aufl.-Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG, Mannheim, 2007. – 1104 S. – ISBN-10: 3-411-04084-x.
10. Fontane Th. Effi Briest [Текст]: роман / Theodor Fontane. – München, Wien.: Carl Hanser Verlag, 1974. – 296 S.
11. Fontane Th. Frau Jenny Treibel [Текст]: роман / Theodor Fontane. – Berlin, Wien.: Ullstein GmbH Verlag, 1975. – 175 S. – ISBN 3 548 025153.
12. Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. 16 Bde. [in 32 Teilbänden]. Leipzig: S. Hirzel 1854-1960. – Quellenverzeichnis 1971. (Band 3, Spalten 1305 – 1307) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://germazope.uni-trier.de/Projects/WBB/woerterbuecher/dwb/>.
13. <http://de.wiktionary.org/wiki/Partnerwahl>.
14. Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 24. Auflage. [Електронний ресурс]. – Walter de Gruyter GmbH & Co. KG. – Berlin, 2002. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).
15. Köbler, Gerhard, Deutsches Etymologisches Wörterbuch, 1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.koeblergerhard.de/der/DERF.pdf>.
16. <http://www.openthesaurus.de/synset/search?q=Partner>.